

Filip Čuček

SUŠA NA SPODNJEM ŠTAJERSKEM NA PRELOMU 19. IN 20. STOLETJA IN NJENE POSLEDICE

UVOD

Suša je naravni hidrološki pojav, ki od nekdaj spremlja človeško populacijo.* Je obraten fenomen od preobilice dežja, daljše obdobje brez padavin, možna pa je v katerem koli letnem času (le da pozimi suše praviloma nimajo hujših posledic). Suša ima izrazito počasen razvoj, ki torej izhaja iz dolgotrajnega pomanjkanja vode v določenem okolju. Za kmetijstvo je posebej pereča suša v vegetacijski dobi, izrazitost pa je odvisna od vlažnosti tal in od poljščine (oziroma kmetijske kulture). Na količino vode v prsti vplivajo sestava tal, količina padavin pred začetkom suše in dejavniki, ki povzročajo izhlapevanje vode neposredno iz zemlje (oziroma skozi rastline) – temperatura, osončenje, veter, relativna vlaga in

* Raziskava je bila opravljena v okviru raziskovalnega programa št. P6–0280 *Ekonomska, socialna in okoljska zgodovina*, ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS) iz državnega proračuna.

faza razvoja rastline.¹ Katastrofe, povezane s sušo, so vsaj tako pogoste kot ostale naravne nesreče. Suša je prisotna skoraj vsako poletje, toda vsaka še ne prinese tragičnih posledic.

Poleg ostalih naravnih katastrof je bila suša (tudi na današnjem slovenskem ozemlju) zmeraj pomemben dejavnik, saj je vplivala (in še zmeraj vpliva) na zdravje ljudi, na kmetijstvo in na gospodarstvo ter je sooblikovala okolje. V zavesti večinskega prebivalstva je (ob odvisnosti od lastnih pridelkov) nenehno obstajal strah pred lakoto in pomanjkanjem;² neugodno vreme je namreč pogosto krojilo letino in uničevalo pridelek.³ Za starejša obdobja sicer nimamo (pre) obilice podatkov, zato pa je evidenca o sušah na Slovenskem veliko boljša od srede 19. stoletja naprej, ko so s koncem male ledene dobe⁴ poletja postajala vse toplejša. Zelo vroče je bilo leta 1842, ko skoraj štiri mesece ni bilo dežja. Še huje je bilo v drugi polovici stoletja. Precej sušno je bilo poletje leta 1857, nato pa spet leta 1861, ko so v senci namerili 30 stopinj. Tudi leta 1865 suša ni prizanašala. Sredi 70. let (1876) je bila v juliju in avgustu »nenavadna huda vročina in suša«, termometer pa je v senci kazal 33 stopinj. Precej vroče je bilo v začetku 90. let, potem pa spet leta 1893, ko je suša ponovno pokazala zobe. Tudi na začetku 20. stoletja je bilo nekaj hudih suš. Suša je vladala leta 1904, nato pa je spet nastopila leta 1908 (in nekaj naslednjih let). Huda suša se je pojavila tudi ob koncu prve svetovne vojne itd.⁵

SUŠA NA ZAČETKU 20. STOLETJA

Leta 1904 je, kljub temu da je bila »po celi srednji Evropi /.../ huda suša«, najhuje prizadelo Nemčijo, ki je pred tem beležila dve zaporedni zelo mili zimi brez snega, kar je bil glavni razlog za nastalo situacijo.⁶ Zdi se, da je bila Avstrija tedaj nekoliko manj »na udaru«, a vseeno je suša zadela tudi njo. Slovenske dežele seveda niso bile izjema; na Spodnjem Štajerskem je, denimo, grozila precejšnja draginja. Najhuje je bilo sredi avgusta, ko ni bilo videti »niti najmanjšega oblčka /.../ na sinjem nebu, hladilni vetriči so izostali, solnce je kakor za stavbo sipalo vroče žarke na zemljo, vročina je bila neznosna kakor v jutrovnih deželah. In kot nevarna tovarišica neprestane vročine zavladala je vsepovsodi huda suša«.⁷ Po spomladanskem dežju, ko »je peronospora uničila gorice in skoro ves letošnji

1 Prim. Trontelj, *Kronika*, 9, 10.

2 Prim. Šorn, ur., *Lakote in pomanjkanje*.

3 Prim. Granda, *Pomanjkanje*, 83.

4 Več o tem gl. *Little Ice Age (LIA)*.

5 *Zgodovina suše. Slovenski narod*, 13. 8. 1904, 6, Velike vročine v prejšnjih stoletjih.

6 Prim. Naegler, *Die denkwürdige Dürre*, 108–14.

7 *Slovenski gospodar*, 11. 8. 1904, 1, Letošnja suša.

vinski pridelek, ki se je bil tako obilno nastavljal ter je trpela ozimnina,« so v nadaljevanju (tudi kot logična posledica suše) še večje gorje povzročali požari.⁸ V monarhiji je namreč »tropska vročina« vztrajala več tednov, najbolj sicer v severnih in vzhodnih deželah (torej v nižjih predelih).⁹ Sredi avgusta je že pretila »slaba letina, in v zvezi z njo beda, glad in lakota. Travniki bi morali dati kmalo otavo, a so se posušili, ali pa bo košnja nenavadno slaba. Po mnogih krajih je bilo po povodnih uničeno tudi seno, in sedaj stoje kmetje pred vprašanjem, kako bodo krmili živino.«¹⁰ Po pričakovanjih se je že kazalo pomanjkanje melase, koruze, ovs, krompirja, zelja, konjskega fižola, sadja, žita, prav tako krme za živino (detelje, sena itd.).¹¹

Osrednji odbor za varstvo avstrijskih poljedelskih in gozdarskih koristi (Österreichische Zentralstelle zur Wahrung der land- und forstwirtschaftlichen Interessen) je glede na nastalo situacijo sklenil, da »z ozirom na pomanjkanje, ki preti vsled letošnje slabe letine našemu kmetu, /.../ država in dežela priskočita kmetom pravočasno na pomoč, da se v veliki meri odpišejo davki in da se poskrbi uvoz vseh pridelkov, ki so kmetom potrebni, a jih letos primankuje«. Vlada je prepovedala izvažati krmo,¹² kar se ni zgodilo že od zadnje velike suše leta 1893,¹³ in se odločila dati državno pomoč »v posojilih, živinski klaji in natura in le v majhni meri v nevročljivih podporah.«¹⁴ Konec poletja se je marsikateri kmet spraševal, kako bo prezimil, in računal na kakšno odškodnino oziroma vsaj na odpis davkov.¹⁵ Jesenska setev se je približevala, a je bil pridelek marsikje mizeren. Gomoljna zelenjava, ajda, koruza, sladkorna pesa, sadje, žito, povsod je bilo veliko uničenega. Poleg kmetijstva so se posledice najbolj čutile v gozdarstvu. Gozdovi in gozdni travniki so se (pre)sušili, s čimer je trpela prirast, prav tako so umanjali gozdni plodovi in sadeži. Veliko je bilo požarov, gozdnih parazitov, gozdni potoki so presahnili, z njimi pa je umrlo tudi vodno življenje. Poškodovanim ali uničenim strmim gozdnim pobočjem je v nadaljevanju z erozijo terena grozila še zima in z njo sneg, led in podobni zimski dejavniki.¹⁶

Eden glavnih problemov kmeta je bila (poleg lastnega preživetja) preskrba s krmo, saj mu je v nasprotnem grozil pogin živine. Naslednje leto se je zadeva

8 *Slovenski gospodar*, 18. 8. 1904, 4, 5, Sv. Lovrenc v Slov. gor.

9 *Wiener Landwirtschaftliche Zeitung*, 17. 8. 1904, 1, Das Futterausfuhrverbot.

10 *Slovenski gospodar*, 11. 8. 1904, 1, Letošnja suša.

11 *Wiener Landwirtschaftliche Zeitung*, 17. 8. 1904, 1, Das Futterausfuhrverbot; 24. 8. 1904, 4, Stand der Saaten und der Ernte in Oesterreich.

12 *Slovenski gospodar*, 18. 8. 1904, 4, Letošnja suša.

13 *Wiener Landwirtschaftliche Zeitung*, 17. 8. 1904, 1, Das Futterausfuhrverbot.

14 *Slovenski narod*, 23. 9. 1904, 3, Državna podpora vsled suše.

15 *Wiener Landwirtschaftliche Zeitung*, 10. 9. 1904, 2, 3, Die Futter- und Kartoffelnot.

16 *Oesterreichische Forst- und Jagd-Zeitung*, 30. 9. 1904, 1, 2, Die heurige Dürre und die Waldkultur; 18. 11. 1904, 1, 2, Die Hitze und Dürre in der Forstwirtschaft.

sicer normalizirala,¹⁷ kljub temu pa sta gozdarstvo in kmetijstvo potrebovala kar nekaj časa, da sta si opomogla. A že čez tri leta (maja 1908) je ponovno »udarila« huda suša in v Avstriji »pustošila« precej bolj kot leta 1904. Sicer je bilo (k sreči ne katastrofalno) sušno že avgusta in septembra leta 1907,¹⁸ ko je kmet spet trpel, zima 1907/08 pa je bila precej mila, zato so »vsa drevesa najrazličnejših sadnih vrst zelo dobro prezimila«. Ker je »cvet precej hitro odcvetel in ker ga niso motili niti hudi vetrovi, niti dež, smo lahko upali na zelo dobro sadno leto«. Toda dolgotrajna suša in vročina sta konec pomladi in na začetku poletja 1908 povzročili, »da je mnogo sadnjih nastavkov odpadlo in da so se v velikih množinah pokazali živalski škodljivci«. To pa je uničilo dobršen del letine, saj praktično ni bilo nobenega dežja.¹⁹ Na Spodnjem Štajerskem, kjer je suša najmočnejše pritisnila, je bilo v začetku julija

že dva meseca skoraj neprestano suho in vroče vreme, katero je posebno neugodno vplivalo na pridelek sena in detelje. Ta pridelek je dosegel komaj polovico, da, v nekaterih krajih komaj četrtno navadne letine. Toda izostal ni le pridelek sena od detelje, spodnještajerski kmetje ne bodo imeli tudi prav nobene otave, ker je vroče solnce travnike popolnoma požgalo in bi tudi eventuelni dež ne mogel več popraviti velike škode.²⁰

Slovenska »ekipa« državnoborskih poslancev je zato konec junija vložila nujni predlog in izpostavila, da gre pričakovati »veliko pomanjkanje krme« tudi v ostalih predelih Štajerske, na Ogrskem in povsod drugod.

Slaba letina se pa ne kaže samo pri senu in detelji, temveč tudi pri vsem jarem žitu: oves ni mogel vzrasti, istotako ne jari ječmen in pšenica. Poleg pomanjkanja zrna tudi ne bode slame. Rast koruze, ki je eden glavnih poljskih pridelkov na Sp. Štajerskem, je zelo neugodna. Čebula, korenje, zelje in krompir tudi vsled neznosne suše ne morejo rasti in tudi od njih ni upati dobre letine.²¹

Zaradi takšnih razmer so v predlogu pozivali vlado, naj kmetom priskoči na pomoč s potrebno podporo in odpisom davkov.

Potrebna je torej pravočasna olajšava nevolje in pomanjkanja, katero je nastalo vsled slabe letine. Ta olajšava mora obsegati prepoved izvoza krme, dovoljenje cenejših železničnih tarifov za prevažanje krme vsake vrste, da, potrebno bo celo posestnike naravnost podpirati, da ne bodo prisiljeni svoje živine deloma ali docela prodati.²²

17 *Arbeiterwille*, 23. 7. 1908, 8, Der Kampf gegen den Milchwucher.

18 *Gospodarski glasnik za Štajersko*, 16. 7. 1908, 114, Dveletno poskusno gnojenje travnikov na Štajerskem.

19 Prav tam, 111, Poročilo o stanju sadja na Štajerskem v letu 1908.

20 *Domovina*, 6. 7. 1908, 1, Suša na Spodnjem Štajerskem.

21 Prav tam.

22 Prav tam.

Skrb slovenskih poslancev nikakor ni bila odveč, saj se je kriza že čutila po deželi. Fran Roblek je 23. junija govoril z »voditelji vseh večjih agrarnih strank v dotiko, da se doseže s skupnim nastopom pri vladi« prepoved izvoza žita.²³ Neugodne razmere so bile sicer v prvi vrsti posledica klimatskih razmer, toda prav tako si je marsikateri kmet, ki ni gnojl polj in travnikov (ali pa jih je gnojl zgolj z naravnimi gnojili), otežil situacijo, saj je bilo »znano in s poskusi dokazano, da se z umetnimi gnojili gnojenih zemljišč suša ne prime tako zelo, kakor negnojenih«. Napako pa so storili tudi tisti, ki so sicer gnojili z umetnimi gnojili, toda zgolj enostransko,

to je le s fosforovo kislino (ali s samo Tomasovo žlindro ali pa s samim superfosfatom). Napaka takšnega gnojenja se je že mnogokrat karala, vendar še ni bilo mogoče, tega tako udomačenega napačnega gnojenja izpodriniti, šele škoda bo ljudi prepričala, da je edino pravo in koristno gnojiti poleg fosforovih gnojil tudi s kalijevimi gnojili.²⁴

Ne glede na zgornjo sugestijo se je poleg slovenskih poslancev s problematiko moralo ukvarjati tudi pristojno štajersko kmetijsko društvo. Centralni odbor društva (Zentralausschuss der k. k. Landwirtschaftsgesellschaft für Steiermark) je že konec junija (24. 6.) na državni zbor naslovil peticijo, v kateri je navajal težke razmere, ki so najbolj pestile prebivalce na Spodnjem in Srednjem Štajerskem. Zaradi precej mrzlega in mokrega marčevskega in aprilskega vremena se rastlinje ni moglo dovolj razviti. Maja je nastopila suša, ki je trajala vse do julija, prizadela poletni pridelek (žito, koruzo, oves) in povzročila izpad sena, detelje, sadja, živil itd. Državni zbor je pozival, da je treba nujno začeti s pomočjo za ubogo prebivalstvo, ki sicer ne bo zmoglo bremen.²⁵

Suša je sicer veliko škode naredila tudi drugod na Slovenskem, »po Krasu in po celem Dolenjskem«, kjer »sena po planinah ne bo in zato se cene za seno že sedaj zvišujejo«, mnogi pa so živino že prodajali pod ceno.²⁶ Podobno kot leta 1904 je »trpele« tudi gozdarstvo. Medtem je spodnještajersko časopisje poročalo, da utegne biti suša podobna tisti iz leta 1865, ko je bilo na Celjskem »celo leto brez dežja, potok Ložnica ni več naprej tekkel, ribe so umirale, kosili niso nič, listje so z drevja trgali, da so nekaj krme za živino za zimo pripravili, tudi trsje, koder se ni posušilo, so shranili«. ²⁷ Na ptujskem koncu so bili zaradi preteče suše travniki »vsi slabi, na

23 *Narodni listi*, 9. 7. 1908, 1, 2, Suša.

24 *Narodni listi*, 17. 6. 1908, 6, Letošnja suša.

25 *Anhang zu den stenographischen Protokollen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrates im Jahre 1908*, XVIII. Session, 100. Sitzung am 3. Juli 1908, 11176, 11177. Prim. *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steiermärkischen Landtages*. IX., Landtags-Periode, IV. Session, 66. Sitzung, 27. Oktober 1908, 1198-1202.

26 *Domovina*, 3. 7. 1908, 4, Huda suša.

27 Prav tam, 3, Iz Savinske doline.

polju je vse velo /.../, ozimina je po sili dozorela, pa tudi jaro žito, koruza, krompir bodo uničeni, ako nam nebo ne pošlje dežja«. ²⁸ Spodnještajerska suša je v poletnih mesecih polnila strani slovenskega in nemškega časopisja. Poročila so prihajala z vseh koncev dežele ²⁹ (najbolj prizadeti so bili sicer Savinjska dolina, ptujski in mariborski konec). Ko je šlo za gospodarske zadeve, skoraj ni bilo več prostora za nacionalne zdrahe, saj so morali ljudje najprej poskrbeti za svojo eksistenco. Še hujšo stisko je bilo pričakovati jeseni. Pomanjkanje krme, problemi z živinorejo, mizerna košnja, vse to so bili razlogi, da so poslanci (in časopisje) pozivali vlado, »da dovoli spodnještajerskim kmečkim posestnikom, kateri so vsled slabe letine sena, detelje in jarega žita vseh vrst v hudi sili, potrebno podporo in odpis davkov«. ³⁰

V začetku julija je bilo več ali manj jasno, da

naš kmet ne bo letos toliko pridelal, da bi mogel s tem preživeti sebe in svoje. Naj-hujše prizadet pa je živinorejec, ker nima krme za svojo živino, /.../ ker so mu travniki in pašniki od suše požgani. Krme je zraslo bore malo, otave pa ne bo nič. Vsakdo bi rad sedaj vsaj deloma svojo živino prodal, a kupca ni. ³¹

Vlada je sicer dovolila »prisilno klanje, to se pravi, da kmetje lahko doma živino koljejo in meso prodajejo«, s čimer so dobili »vsaj nekaj odškodnine več kakor jim ponujajo mesarji«. Poleg tega je časopisje pozivalo slovenske poslance, naj »uplivajo na vlado, da nakupi zadostno krme in jo po okrajih po najnižji ceni kmetom proda«. ³²

Vsenemški (državnozbornski) štajerski poslanec Vinzenz Malik je v svojem govoru v državnem zboru slikal razmere, ki so vladale v deželi (pomanjkanje krme, težko dostopna zelenjava po mestih in trgih). ³³ Zaradi pomanjkanja krme so bili kmetje prisiljeni v prodajo živine. Sejmišča so bila prenapolnjena z govedom, ki mu je cena močno padla. ³⁴

Velikansko število krav, ki so jih prignali zadnjič na graški sejem, nam je jasen dokaz, kako škodljive posledice je že imelo do sedaj pomanjkanje krme. Veliko število živinorejcev se je odločilo, da prodajo za vsako ceno svojo živino, za katero nimajo krme. Če pomislimo, /.../ kako neugodno upliva taka prisilna prodaja na gospodarstvo z gnojem, potem bomo pač prepričani, da je na vsak način bolje, /.../ da dobimo kak nadomestek za suho krmo in da krmimo živino s tem nadomestkom, dokler še pomanjkanje krme trpi, /.../ ko pa da živino sedaj naravnost pod nič prodamo. ³⁵

²⁸ Prav tam, 3, Suša v ptujskem političnem okraju.

²⁹ *Marburger Zeitung*, 4. 7. 1908, 1, Steiermark und Galizien.

³⁰ *Slovenski gospodar*, 9. 7. 1908, 2, Suša. *Domovina*, 6. 7. 1908, 1, Suša na Spodnjem Štajerskem.

³¹ *Narodni listi*, 9. 7. 1908, 1, 2, Suša.

³² *Narodni listi*, 16. 7. 1908, 6, Suša.

³³ *Marburger Zeitung*, 7. 7. 1908, 3, Der Notstand im Unterlande.

³⁴ *Slovenski gospodar*, 16. 7. 1908, 1, Suša in živinoreja.

³⁵ *Gospodarski glasnik za Štajersko*, 16. 7. 1908, 114, Kako pomagamo živini, če primanjkuje krma.

Časopisje je svarilo pred prodajo za vsako ceno in upalo, da bo država kmetom hitro priskočila na pomoč.

Če pa bo naš živinorejec vsled pomanjkanja krme naposled vendar primoran svojo živino za slepo ceno prodati, bo s tem naše kmetijstvo silno oškodovano, bo to velika nesreča zanj. Ne le, da bo pomanjkanje mleka v gospodinjstvu zelo občutno, ne le, da bo obdelovanje in gnojenje zemljišč zaostalo in se tako stroški gospodarstva zvišali, dohodki pa zmanjšali, primoran bo še v nadomestilo sedaj napol zastoj prodane živine kupiti drugo leto za dvojno ali trojno ceno drugo živino, ker brez nje gospodariti ne more.³⁶

Na srečo ni bila celotna monarhija prizadeta enako. »Severnoalpske dežele, Češka, Moravska, deloma tudi Galicija imajo krme dovolj«, tako da je bila »množina v naši državi pridelanih krmil zadostna, da omogoči vzdrževanje živinoreje v sedanjem obsegu« (seveda ob prepovedi izvoza).³⁷

Spodnjo Štajersko je zajela precejšnja kriza. Na seji kriznega odbora na Dunaju je poslanec Ivan Roškar poročal o suši v deželi.³⁸ Letina namreč ni obljubljala nič dobrega, krma se je dražila, kupcev za živino ni bilo ravno na pretek.³⁹ Veliko zemljišč je bilo požganih, manjkalo je zolja, krompirja, koruze itd.⁴⁰ Sicer je bila obljubljena pomoč, toda do tja je bilo še daleč.⁴¹ Lokalna kmetijska društva so po deželi organizirala številne shode, kjer so se brale resolucije in peticije glede odpisa davkov, obljubljene podpore in preskrbe s krmo.⁴² Precej sta jo skupila ptujski in mariborski okraj (živinoreja, vinogradništvo, koruza, rž, oves, krompir);⁴³ že izdelani sanacijski načrti občin so očitno kar »poniknili« v predalih državnih uradnikov.⁴⁴ V nekaterih hribovskih alpskih vaseh nad zgornjo Savinjsko dolino so bili že več tednov brez vode, v dolini so bili travniki požgani, žito je prezgodaj dozorelo, koruza je bila uničena, podobno je bilo tudi s hmeljem.⁴⁵ Kmetije so bile na robu preživetja, zato so lahko samo upale, da država »nakupi sena in slame v večji množini« in da si »zasigura večje množine žita, moke, fižola in krompirja«, da jih bo moč dobiti po normalni ceni.⁴⁶ Slovenski poslanski klub na Dunaju je sredi julija znova posredoval in pri poljedelskem ministrstvu terjal začetek podporne akcije. Fran Povše je v državnem zboru analiziral škodo ne

36 *Narodni listi*, 9. 7. 1908, 1, 2, Suša.

37 Prav tam.

38 *Arbeiterwille*, 10. 7. 1908, 5, Notstandausschuss.

39 *Deutsche Wacht*, 16. 7. 1908, 3, Die Dürre in Untersteiermark; 18. 7. 1908, 1, Die Dürre.

40 *Arbeiterwille*, 18. 7. 1908, 7, Die Folgen der Dürre für unsere Viehzucht.

41 *Deutsche Wacht*, 16. 7. 1908, 4, Staatshilfe für das Unterland.

42 Npr. *Deutsche Wacht*, 22. 7. 1908, 4, Der Pettauener Bauerntag; Die Dürre in Untersteier. *Marburger Zeitung*, 21. 7. 1908, 4, Dürre und Futternot.

43 *Grazer Tagblatt*, 18. 7. 1908, 16, Erntebericht für Oesterreich.

44 *Marburger Zeitung*, 25. 7. 1908, 1, Untersteirer Allerlei.

45 *Grazer Tagblatt (Abend Ausgabe)*, 2. 7. 1908, 3, Die Dürre im Sanntal.

46 *Domovina*, 17. 7. 1908, 3. Iz Laškega trga; 22. 7. 1908, 3, Kmetijsko društvo v Radvanju.

samo na Spodnjem Štajerskem, pač pa tudi širše na Slovenskem, medtem ko je Ivan Šusteršič posredoval pri vladi. Na drugi strani sta Anton Korošec in Ivan Benkovič »lobirala« glede podporne akcije in odpisa davka še pri štajerskem namestništvu.⁴⁷

Napoved za jesen je bila vse prej kot rožnata. Poletna žetev je bila izredno slaba; v Laškem so na primer pridelali komaj tretjino letnega pridelka krme.

Posledica tega je na eni strani silno podraženje krme, ki se prodaja ponekod že po 16 K, in samoobsebi umevno bodo kmetje še to krme, kar so jo pridelali, za tako drag denar radi prodali; na drugi strani pa bodo morali po nizkih cenah prodajati živino, ker ne bodo imeli krme in ne bodo mogli živine čez zimo rediti.⁴⁸

Časnik je pozival, da se prepove izvoz krme, da se odda krmo posestnikom, ki bodo živino obdržali, brezplačno in da se brezplačno priskrbi gnojila, da si bodo izsušeni travniki opomogli.⁴⁹ Analize (ministrstva) so najhujšo sušo zaznale v juniju in v prvem tednu julija. Največ škode se je ugotovilo »pri senu in detelji, posebno pa pri otavi, katere ni skoraj nič pričakovati«. Na Spodnjem Štajerskem so pšenica, rž in ječmen prehitro dozoreli, poleg tega pa se je tudi »na Kranjskem, Primorskem in v Dalmaciji žita tako malo pridelalo, da ga še za setev v jeseni ne bo«. ⁵⁰

Sredi poletja si je spodnještajerski kmet vendarle lahko nekoliko oddahnil, saj je poslancem le uspelo pridobiti določeno pomoč za Spodnjo Štajersko. »Slovenski spodnještajerski poslanci so izposlovali pri vladi znatno denarno podporo za Sp. Štajer, katerega je tako zelo prizadela suša. Vlada je obljubila tudi oskrbeti krmo po primernih cenah in poznejšem plačilu ter odpisati davke.« Časopisje je pozivalo lokalne oblasti in prizadete posestnike, naj »čim preje naznanijo pri c. kr. okr. glavarstvu po suši povzročeno škodo ter objednem prosijo pri davčnem oddelku okr. glav., da naj zavoljo primernega odpisa davka takoj odpošlje komisijo za precenitev škode po suši«, poleg tega pa naj stroki »poročajo o prizadeti škodi, skličejo shode, na katerih se naj izključno pogovore s posestniki o tej škodi itd.«⁵¹ Na srečo se je izkazalo, da pri sadni letini le ni bilo povsod tako hudega osipa, saj je bil »letošnji pridelek sadja, razen pri hruškah, zelo lep in tudi kakovost tega sadja bo, kakor vse kaže, enako dobra kot lani. Vkljub dolgotrajni suši, ki je trajala od srede maja do prve polovice julija, se sadje ni dosti poslabšalo.«⁵²

Kakor koli, to kljub vsemu ni kaj veliko izboljšalo širše slike, saj je primanjkovalo ostalega, predvsem krme. V začetku avgusta so na shodu v Radgoni slovenski šta-

47 *Slovenski gospodar*, 23. 7. 1908, 1, Suša.

48 *Narodni listi*, 23. 7. 1908, 7, Stanje žetev; Nasledki suše.

49 Prav tam.

50 *Domovina*, 24. 7. 1908, 4, Stanje poljskih sadežev v sredi meseca julija.

51 *Narodni listi*, 30. 7. 1908, 6, Zadnja poročila.

52 *Gospodarski glasnik za Štajersko*, 16. 8. 1908, 127, Kako je letos s sadjem v tu- in inozemstvu.

jerski poslanci (in poslanec Vinzenz Malik) izrazili skrb nad perečo situacijo⁵³ (predvsem zaradi dejstva, ker prebivalstvo takšne krize ni pomnilo že desetletja).⁵⁴ Malik se je nekaj dni kasneje v peticiji na finančno ministrstvo zavzel za omilitev razmer po celotni Štajerski, ki se je spopadala s hudo krizo; deželi je grozila lakota, odpis davka in dodatna finančna injekcija sta bili neizbežni. Izpostavil je, da so bili pomoč v znesku 300.000 K, 150 vagonov sena in 250 vagonov slame le zasilna podpora, in napisal, da pričakuje novo »pošiljko«⁵⁵ (poročilo o katastrofi je nato naslovil še na ministrski svet).⁵⁶ Tudi v Gradcu so na posvetovanju ugotavljali, da vsota nikakor ni zadoščala, informacija, da seno in slama ne bosta zastonj (pričakovalo se je 4 K za metrski stot sena in 2 K za isto količino slame), pa udeležencev nikakor ni pustila ravnodušnih. Nasprotno. Tudi tisti, ki se graškega shoda niso udeležili, so ugotavljali, da bo treba ob pomanjkanju krme s slamo »varčno gospodariti. Zato ne bomo smeli živini nastiljati s slamo. Poiskati si bomo morali žaganico, listje iz gozda, smrekovino in šoto, katero dobimo lahko precej po ceni«. Na ptujskem območju je anonimni avtor svaril pred prodajo živine pod ceno in svetoval, naj kmet seje »sedaj mnogo repe, obere trsno listje, shranjuje gabrovo, bukovo in hrastovo listje«, da bi lažje prezimil svoje govedo.⁵⁷ Na ptujskem shodu se je zbralo več kot 1000 ljudi. Poslanci Miroslav Ploj, Fran Jurtela in Ivan Kukovec so menili, da vlada ni kos nalogi, da oskrbi obubožano prebivalstvo, med drugim so »napadali« ptujskega župana Josefa Orniga, naj kot poslanec trgovsko-obrtne zbornice kaj naredi, saj kmetje enostavno niso zmogli kupovati sicer poceni krme⁵⁸ (seveda ga je na drugi strani ptujski Štajerc branil, češ da je on največ naredil za okraj ipd.).⁵⁹ Zadeva je tako na trenutke vseeno dobivala tudi nacionalno noto, ko so eni in drugi obračunavali med seboj. Po mnenju slovenskega časopisja naj bi v Gradcu tudi forsirali nemške okraje in slovenske nekoliko zapostavljali⁶⁰ (v Gornji Sv. Kungoti so na shodu tozadevno pozivali vlado, naj vseeno pravično postopa in zagotovi ustrezno pomoč).⁶¹

Septembra se je katastrofo že dalo ocenjevati nekoliko z »distance«. Na Štajerskem se je škoda merila v milijonih kron, samo v živinoreji je znašala 25 milijonov, skupaj s sadjarstvom in vinogradništvom pa 100 milijonov.⁶² Dejstva so bila tako jasna. Konec poletja so slovenski deželnozborski poslanci v Gradcu vlo-

53 *Marburger Zeitung*, 6. 8. 1908, 3, Der Notstand.

54 *Grazer Tagblatt*, 9. 8. 1908, 11, Die Notlage der Landwirte.

55 *Marburger Zeitung*, 11. 8. 1908, 2, 3, Der Notstand im Unterlande.

56 *Marburger Zeitung*, 18. 8. 1908, 2, Der Notstand im Unterlande.

57 *Narodni listi*, 13. 8. 1908, 2, Štajerske novice; 5, Pomanjkanje krme; 6, Sv. Barbara v Halozah.

58 *Narodni listi*, 27. 8. 1908, 1, Shod v Ptujju.

59 *Štajerc*, 16. 8. 1908, 1, Suša.

60 *Slovenski gospodar*, 27. 8. 1908, 1, Suša.

61 *Marburger Zeitung*, 27. 8. 1908, 2, Eine Bauernversammlung.

62 *Naš dom*, 17. 9. 1908, 4, Razgled po domovini.

žili zahtevo po primerni podpori za Spodnjo Štajersko »iz deželnih sredstev«. ⁶³ Uničen je bil namreč »večji del žetve«, ljudstvo pa se je nahajalo »v največji bedi«. Deželni odbor so pozvali, naj stori »pri c. kr. vladi takoj vse potrebne korake, da se bode olajšala obstoječa beda, posebno da se bodo dovolila potrebna denarna sredstva tudi za nabavo potrebnih semen«. Pred vrati je bila namreč zima, »skednji naših posestnikov so prazni in le prekmalu bodo tudi hlevi prazni, ako ne bodeta država in dežela izdatno pripomogli«. Vlada se namreč do tedaj kljub mizerni situaciji ni ravno »izkazala«. »Zrnja se je pridelalo daleč pod navadno množino, mrve in slame je pa bilo gotovo 40 do 50 % manje. /.../ V mnogih delih Spod. Štajerskega se je začelo prodajati mnogo živine in je cena živine nenavadno padla. /.../ O napredku živinoreje, ki se je v zadnjih letih očitno kazal, dalje časa ne bode več sledu.« ⁶⁴ Samo v Gradec so tedensko »prignali skoro vsakokrat po 1000 glav več živine, kakor drugače; da, bili so celo sejmi, na katerih smo našli nad 2000 glav živine«. Poleg tega tudi jesenska košnja ni bila nič kaj boljša od poletne.

Krme, ki smo jo suho skrmili, ki pa je bila in bi pravzaprav morala biti pripravljena za zimo, nam noben dež več ne vrne, ki je prišel na vse zadnje. /.../ Kjer pa je suša travnike popolnoma posmodila in požgala, tam so bili ljudje lahko veseli, če se je še pokazalo malo paše; a tudi tam, kjer si je pozneje otava malo opomogla, ni bilo mnogo košnje, ker trava, ki jo suša stisne in v rasti zastavi, le jako počasi napreduje. ⁶⁵

Z jesensko pašo so sicer tam, kjer je vseeno bilo kaj trave, poskusili »ubežati« dragi krmi. V ta namen je bil tudi šolski pouk odložen, saj so kmetje otroke potrebovali za delo doma. Posestniki so imeli tako

sedaj za september in oktober dovolj pastirjev in pastiric na razpolago. /.../ Marsikateri ubogi kočar je vesel, če pridejo njegovi otroci za par mesecev k polni skledi in če si prislužijo pri tem še kako obleko ali par obutala, /.../ posebno letos, ko bo vsled drage krme dobila paša tem večjo vrednost, če pasemo tudi tam, kjer že leta in leta nismo pasli. ⁶⁶

Tistemu, ki mu je primanjkovalo krme za zimo, pa je stroka svetovala, naj »ne čaka do zadnje sile, ampak naj sedaj med pašo svojo živino počasi proda, ker bo sedaj za njo mnogo boljše plačan, ko pa ob koncu paše ali celo v zadnjem trenutku«. ⁶⁷

63 Prim. *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steiermärkischen Landtages*, IX. Landtags-Periode, IV. Session, 41. Sitzung, 15. September 1908, 847, 848.

64 *Domovina*, 18. 9. 1908, 2, Predlog.

65 *Gospodarski glasnik za Štajersko*, 1. 10. 1908, 146, 147, Kaj bo letos z živino?.

66 Prav tam.

67 Prav tam.

V začetku oktobra je graško namestništvo vendarle izdalo odlok o dodatni pomoči; z že pridobljenimi (državnimi) sredstvi v višini pol milijona kron so do tedaj kupili le 208 vagonov sena in 352 vagonov slame, kar seveda ni zadoščalo. Za Srednjo in Spodnjo Štajersko je tako namenilo dodatnih 152.000 metrskih stotov sena in 104.256 metrskih stotov slame, ki jih je bilo treba ustrezno razporediti po okrajih (v resnih razmerah so se znašli kmetje z Dravskega polja, potem viničarije v Slovenskih goricah in kmetije na Kozjaku).⁶⁸ Ker je suša popolnoma uničila travnike, ni bilo krme za živino, zato se je marsikateri kmet odločil gnojiti z umetnimi gnojili, saj je upal, da se bodo zemljišča prej regenerirala.⁶⁹ Toda z danes na jutri se ni dalo mnogo postoriti, še sploh ob dejstvu, da je usahnilo mnogo studencev, tako da tudi vode ni bilo dovolj.⁷⁰ Tudi ministrska odredba, da se v okrajih, kjer je manjkalo krme, povrnejo železniške »voznine za krme in steljo«, ni zalegla prav veliko, saj je ukrep veljal zgolj ob državnih progah, ne pa ob deželnih ali zasebnih (ob Južni železnici, ki jo je torej tržila privatna Südbahn Gesellschaft, o zastoj prevozih ni bilo govora).⁷¹ Kljub številnim upom na bogato jesensko pašo in žetev je bila realnost drugačna. Tudi avgusta, septembra in oktobra je suša kazala zobe; sicer ne v takšni meri kot spomladansko-poletna, a vseeno dovolj, da paša ni bila zadovoljiva, saj so bili »travniki in pašniki izsušeni, mestoma celo popolnoma goli in tako se bo morala živina začeti prej v hlevu krmiti, kakor je bilo to druga leta potrebno«. Marsikdo ni imel odgovora na vprašanje, kako prezimiti živino, prav tako je sive lase povzročalo poceni srbsko, bolgarsko, romunsko ali turško govedo, proti kateremu se je dalo nastopiti zgolj z uvoznimi omejitvami in izvoznimi olajšavami.⁷²

NAMESTO ZAKLJUČKA

Spomladi naslednje leto je bila dobljena pomoč za Štajersko že javna in dokončna: ministrstvo je dalo »podpor vsega skupaj 840.000 K, koji denar je vsled prizadevanja Robiča, dr. Korošca in Pušenjaka v osrednjem odboru v Gradcu prišel večinoma na Spodnjo Štajersko. Dežela je dala podpore samo 50.000 kron; seveda, ker za Slovence nikdar nima veliko denarja«. Spodnještajerska okrajna glavarstva so tako dobila skupaj 315 vagonov sena in 569 vagonov slame (posamezno pa »Celje 59 sena, 95 slame; Konjice 21 sena, 32 slame; Ljutomer 43 sena, 74 slame; Maribor 48 sena, 90 slame; Mozirje 17 sena, 30 slame; Slovenjgradec 28 sena, 57 slame; Ptuj

68 *Marburger Zeitung*, 12. 11. 1908, 3, Die Futternot und die Linderungsaktion.

69 *Domovina*, 5. 10. 1908, 4, Naše travnike.

70 *Domovina*, 14. 10. 1908, 2, Vode ni.

71 *Gospodarski glasnik za Štajersko*, 16. 11. 1908, 170, 171, Pomanjkanje krme in južna železnica. Prim. *Südbahn-Gesellschaft*.

72 *Gospodarski glasnik za Štajersko*, 16. 11. 1908, 169, 170, Bodočnost živinoreje.

70 sena, 172 slame; Brežice 29 sena, 19 slame«).⁷³ Krma se je sicer v prvi vrsti delila posestnikom, ki so imeli manj kot 10 glav živine (4 metrske stote sena in 6 metrskih stotov slame po glavi), tudi zaradi bojazni pred preprodajo krme.⁷⁴ Poleg tega je na prizadevanje slovenskih poslancev pričelo »notranje ministrstvo poizvedbe zaradi bede, koji bi se naj odpomoglo z odpisom davka, razdeljevanjem živil, oziroma denarja«⁷⁵ (pomoč je prišla v ovsu, detelji in živilih – krompirju, koruzi – manjša finančna pomoč je bila tudi zaradi požarov).⁷⁶ Toda okrajna glavarstva so bila pri tem precej počasna. Do konca marca »so javila v tej zadevi v svojih okrajih podporo« le »celjsko, ljutomersko in slovenjgraško glavarstvo«.⁷⁷

Sicer pa je bilo že pozimi jasno, da se bo pomanjkanje krme poznalo tudi v tekočem letu (1909). Časopisje je opozarjalo kmete, naj pravilno gnojijo, saj da bodo le tako ubežali ponovni krizi.⁷⁸ Toda tudi leto 1909 ni prineslo prav veliko olajšanja, saj je bilo (sicer manj kot leto poprej) spet sušno, številni požari pa so opominjali pred preveliko izsušenostjo tal in rastlinja.⁷⁹ »Suša lanskega leta je povzročila našim posestnikom veliko škode. Nikdo pa ni mislil, da bodo prizadeti še skoro bolj letos. Od vseh krajev dobivamo poročila, da so razmere letos skoro še bolj žalostne ko lansko leto. Povsod vozijo na dom na pol prazne vozove sena.«⁸⁰ A pomoč je spet prišla pozno, kot pika na i pa naj bi bili spet favorizirani nemški okraji.

Namestništvo v Gradcu je nameravalo od države dovoljeno podporo za sušo uporabiti skoro izključno le za nemške kraje. Posredovanju poslancev Slovenske kmečke zveze se je posrečilo za sedaj to preprečiti in doseči, da se namestništvo zopet obrne za poizvedbe na okrajna glavarstva. Namestništvo se namreč izgovarja, da poročila glavarjev na Spodnjem Štajerskem niso zahtevala podpor, ker baje suša ni bila splošna in ni veliko škodila.⁸¹

Ne glede na vse so slovenski deželnozborski poslanci na jesenskem zasedanju leta 1909 ocenjevali, da konec koncev ne moremo govoriti zgolj o krizi in resnih razmerah v letu 1908, pač pa da je pravzaprav šlo za dvoletno sušo (z zimsko prekinitvijo). Zaradi posledic suše leta 1908 si rastlinje dejansko ni moglo opomoči, spomladi 1909 pa ni pognalo do te mere, da bi lahko kljubovalo

⁷³ *Slovenski gospodar*, 25. 3. 1909, 2, Podpora po suši.

⁷⁴ *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steiermärkischen Landtages*, IX. Landtags-Periode, IV. Session, 66. Sitzung des steiermärkischen Landtages am 27. Oktober 1908, 1198–1202.

⁷⁵ *Slovenski gospodar*, 25. 3. 1909, 2, Podpora po suši.

⁷⁶ *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steiermärkischen Landtages*, IX. Landtags-Periode, IV. Session, 66. Sitzung des steiermärkischen Landtages am 27. Oktober 1908, 1198–1202.

⁷⁷ *Slovenski gospodar*, 25. 3. 1909, 2, Podpora po suši.

⁷⁸ *Marburger Zeitung*, 25. 2. 1909, 4, Der heurige Futterbau. Prim. Drogenik, Suša leta 1908, 32, 33.

⁷⁹ *Marburger Zeitung*, 27. 5. 1909, 5, Dürre, Futternot und Regierung.

⁸⁰ *Straža*, 21. 6. 1909, 3, Suša lanskega leta. Prim. *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steiermärkischen Landtages*, X. Landtags-Periode, I. Session, 2. Sitzung, 17. September 1909, 21, 22.

⁸¹ *Straža*, 17. 1. 1910, 1, Za sušo.

novim sušnim razmeram. Poslanec Roškar je izpostavil, da nekateri (nemški) okraji sploh niso javili suše, s čimer je povzročil rahel spopad med vsenemškimi in slovenskimi poslanci (glavar je nastalo situacijo miril z zvoncem). Medtem ko so nemški poslanci vehementno zavračali njegove navedbe, so slovenski poslanci izjavljali, da v uradniških pisarnah gotovo ni bilo čutiti suše ipd., malce grozili z obstrukcijo in opozarjali deželnozborsko večino, da so tam zato, da zasto-pajo in varujejo prebivalstvo v deželi.⁸² Če je bilo leta 1908 za Spodnjo Štajersko namenjenih slabih 900.000 kron, je naslednje leto prišlo zgolj 200.000 kron (čeprav je vlada sprva obljubljala več),⁸³ kar je bilo občutno premalo.⁸⁴ Čez dve leti (avgusta 1911) pa je suša ponovno »udarila«, sicer manj kot dve oziroma tri leta poprej,⁸⁵ a dovolj, da je kmeta spet zadela do te mere, da si je komaj opomogel.

Takšne tegobe so bile več ali manj precej pogost spremljevalec spodnje-štajerskega kmeta, ko je deželo prizadela suša. Ta pa nikakor ni bila edina naravna nesreča; poleg nje se je namreč moral spopadati še z vrsto drugih nevšečnosti, ki so mu kratile spanec.

VIRI IN LITERATURA

ČASOPISNI VIRI

Arbeiterwille, 1908.

Deutsche Wacht, 1908.

Domovina, 1908.

Gospodarski glasnik za Štajersko, 1908.

Grazer Tagblatt, 1908.

Marburger Zeitung, 1908, 1909.

Narodni listi, 1908.

Naš dom, 1908.

Slovenski gospodar, 1904, 1908, 1909.

Slovenski narod, 1904.

Straža, 1909, 1910.

82 *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steiermärkischen Landtages*, X. Landtags-Periode, I. Session, 4. Sitzung des steiermärkischen Landtages am 22. September 1909, 64–66.

83 *Slovenski gospodar*, 26. 8. 1909, 3, Mariborski okraj.

84 *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steiermärkischen Landtages*, X. Landtags-Periode, I. Session, 15. Sitzung des steiermärkischen Landtages am 28. Dezember 1909, 369, 370.

85 *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steiermärkischen Landtages*, X. Landtags-Periode, II. Session, 3. Sitzung des steiermärkischen Landtages am 23. Jänner 1912, 72.

Štajerc, 1908.

Wiener Landwirtschaftliche Zeitung, 1904.

LITERATURA

Drofenik, Andrej. Suša leta 1908 in naši travniki. V: *Štajerčevi« kmetski koledar za leto 1909*, ur. Karl Linhart. Ptuj: »Štajerčevo« tiskovno društvo, 1909, 32, 33.

Granda, Stane. Pomanjkanje ali kdaj je moral biti kruh varovan v zaklenjeni shrambi pod skrbno varovanim ključem? V: *Lakote in pomanjkanje: slovenski primer*, ur. Mojca Šorn. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018, 73–98.

Naegler, Wilhelm. »Die denkwürdige Dürre und Hitze des Jahres 1904: Eine landwirtschaftlich-klimatische Skizze.« V: *Jahresbericht der Gesellschaft von Freunden der Naturwissenschaften in Gera* 46-48 (1903–1905): 108–14.

Šorn, Mojca, ur. *Lakote in pomanjkanje: slovenski primer*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018.

Trontelj, Miran. *Kronika izrednih vremenskih dogodkov XX. stoletja: pomembni vremenski dogodki v zgodovini: vreme ob pomembnih dogodkih*. Ljubljana: Hidrometeorološki zavod Republike Slovenije, 1997.

SPLETNI VIRI

Little Ice Age (LIA) | Britannica. Dostopno na: <https://www.britannica.com/science/Little-Ice-Age>. Pridobljeno 19. 3. 2024.

Südbahn-Gesellschaft – Wikipedia. Dostopno na: <https://de.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCdbahn-Gesellschaft>. Pridobljeno 16. 12. 2024.

Zgodovina suše – Slovensko društvo za zaščito voda. Dostopno na: <https://sdzv-drustvo.si/novice/zgodovina-suse/>. Pridobljeno 19. 3. 2024.

TISKANI VIRI

Anhang zu den stenographischen Protokollen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrates im Jahre 1908, XVIII. Session.

Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Steiermärkischen Landtages. IX. Landtags-Periode, IV. Session, 1908; X. Landtags-Periode, I. Session, 1909, II. Session, 1912.